

Tutuklama Hakları Kılavuzu No. 2: Bilgi Edinme Hakkı

Bu kılavuz Açık Toplum Adalet Girişimince dava vekillerinin gözetimine alınan müvekkillerinin tutuklanma nedenleri ve kendilerine yöneltilen suçlama veya iddiaların tabiatı ve sebebini öğrenme haklarını, savunma hakları konusunda bilgilendirilme haklarını ve suçlamaların dayandırıldığı kanıtlara erişme haklarını savunmalarına yardımcı olmak amacıyla hazırlanmıştır.

Haziran 2012

OPEN SOCIETY
JUSTICE INITIATIVE

İÇİNDEKİLER

BU HUKUKİ KILAVUZ NASIL KULLANILMALIDIR.....	3
I. TUTUKLANMA VEYA SUÇLANMA NEDENLERİNİ ÖĞRENME HAKKI	5
AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİ.....	5
<i>Tutuklanma Nedenini Öğrenme Hakkı.....</i>	5
<i>Suçlamanın Tabiatı ve Sebebini Öğrenme Hakkı.....</i>	6
AVRUPA PARLAMENTOSU İLE KONSEYİNİN CEZAI KOVUŞTURMALARDA BİLGİ EDİNME HAKKI DİREKTİFİ	8
DİĞER ULUSLARARASI STANDARTLAR.....	9
<i>Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme .....</i>	9
<i>Tutuklanma Nedenini Öğrenme Hakkı.....</i>	9
<i>Suçlamanın Tabiatı ve Sebebini Öğrenme Hakkı.....</i>	10
<i>Herhangi Bir Biçimde Tutulan Veya Hapsedilen Kişilerin Korunması İçin Prensipler Bütünü.....</i>	10
SONUÇ.....	11
II. HAKLARINI ÖĞRENME HAKKI.....	11
AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİ.....	12
CEZAI KOVUŞTURMALARDA BİLGİ EDİNME HAKKI DİREKTİFİ.....	13
DİĞER ULUSLARARASI STANDARTLAR VE AVRUPA STANDARTLARI.....	14
<i>Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme .....</i>	14
<i>Avrupa İşkencenin ve Diğer İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Ceza veya Muamelelerin Önlenmesi Komitesi .....</i>	14
<i>İşkenceye Karşı BM Sözleşmesi .....</i>	14
<i>Avukatların Görevine İlişkin Temel İlkeler .....</i>	15
<i>Herhangi Bir Biçimde Tutulan Veya Hapsedilen Kişilerin Korunması İçin Prensipler Bütünü.....</i>	15
SONUÇ.....	15
III. KANITLARA ERİŞİM HAKKI.....	15
AVRUPA İNSAN HAKLARI SÖZLEŞMESİ.....	15
CEZAI KOVUŞTURMALARDA BİLGİ EDİNME HAKKI DİREKTİFİ.....	18
DİĞER ULUSLARARASI STANDARTLAR.....	18
<i>Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme .....</i>	18
SONUÇ.....	18
BİLGİ EDİNME HAKKINA İLİŞKİN SONUÇ	19

BU HUKUKİ KILAVUZ NASIL KULLANILMALIDIR

1. Suç teşkil eden bir eyleme karıştığı şüphesiyle polis tarafından tutuklanan veya gözaltına alınan kişiler genellikle kendilerini savunmasız bir durumda bulmaktadırlar. Bu savunmasızlık, insanlara neden gözaltına alındıkları, onlara karşı hangi suçlama ve delillerin bulunduğu ve haklarının neler olduğu ile ilgili bilgi verilmediğinde daha da artmaktadır. Bilgi güçtür ve adil bir kovuşturmanın temin edilmesini sağlayacak en önemli etmenlerden birisi şüphelilere, durumları ve hakları ile ilgili yeterince ayrıntılı bir açıklama sunulmasıdır.
2. Çoğu Avrupa ülkesinde cezai kovuşturmalarda zanlıların savunma haklarını kapsayan yasal hükümler bulunsa da, bu haklara uyulması ve bu hakların etkili bir şekilde kullanılabilirliği açısından ülkeler arasında önemli farklar görülmektedir. Zanlılara bilgilerin verilme şekli, gereken ayrıntı düzeyi ve bilgilerin temin edilmesi gereken zaman bakımından önemli sapmalar bulunmaktadır.
3. Son yıllarda Avrupa’da tutukluluk haklarına, yani cezai kovuşturmanın ilk aşamalarında zanlıların sahip olduğu haklara ilişkin açık asgari standartların belirlenmesine yönelik önemli gelişmeler kaydedilmiştir. Adalet Girişimi, bu gelişmeleri yerel mahkemeler nezdinde tutukluluk hakları üzerinde dava yürüten avukatlara teknik yardım sağlamaya yönelik bir dizi genel kılavuz yayınlamaya desteklemektedir.
4. Bu kılavuzda zanlıların cezai kovuşturma hakkında bilgi edinmeleri ile ilgili mevcut bölgesel ve uluslararası hukuki standartlar açıklanmaktadır. Bilgi edinme hakkının üç yönü bulunmaktadır:
  - a) tutuklanma sebepleri ve her türlü suçlama veya iddia hakkında bilgilendirilme hakkı;
  - b) savunma hakları ile ilgili bilgilendirilme hakkı ve
  - c) suçlamaların dayandırıldığı kanıta erişme hakkı.
5. Bu kılavuzda Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nde ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin içtihat hukukunda öngörülen ve Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme, BM İnsan Hakları Komitesi ve diğer Avrupa ve BM organları tarafından öngörülen ilkeler ve standartlar ile desteklenen hukuki standartlara yer verilmektedir. Özel odak noktasını Avrupa Parlamentosu ve Konseyinin AB için yeni ve bağlayıcı standartları belirleyen Cezai Kovuşturmalarda Bilgilendirme Hakkı Direktifi oluşturmaktadır.
6. Adalet Girişimi, avukatların bu kılavuzda yer verilen araştırmaları ve görüşleri yerel davalarını desteklemek amacıyla kullanmalarını tavsiye etmektedir. Davalar, tutukluluk haklarını yeterli bir şekilde sağlayamayan ulusal ceza adaleti sisteminin değiştirilmesinde etkili bir araç olarak kullanılabilir. Adalet Girişimi, tutukluluk hakları ile ilgili kanunlarını başarılı bir şekilde yeniden düzenlemiş olan ülkelerdeki gelişmeleri izlemektedir. Bu amaçla bir dava açmayı planlıyorsanız veya bu doğrultuda derdest bir davanız varsa lütfen bizimle irtibat kurunuz. Benzer hukuk sistemlerinde uygulanmış olan reformlar hakkında davanızı destekleyecek bilgiler sağlayabilir, bu konuda açtıkları davalarda başarılı olmuş diğer avukatlar veya örgütler ile iletişime geçmenizi sağlayabilir ya da davanızın stratejik etkisini güçlendirmeye yönelik yardım veya önerilerde bulunabiliriz.
7. Adalet Girişimi, bu kılavuzda doğru bilgiler sunulmasını sağlamak için her türlü çabayı göstermiştir. Ancak, bu kılavuz sadece bilgilendirme amacıyla sunulmaktadır ve hukuki tavsiye niteliği taşımamaktadır. Bu kılavuzdan faydalanma şekliniz, davanızın ayrıntılarına, müvekkilinizin durumuna ve yerel yasal çerçevenize özgü özelliklere bağlı olacaktır.
8. Bu kılavuz hakkında herhangi bir sorunuz veya geribildiriminizi iletme, bu kılavuzun başka bir dile çevrilmiş baskısını temin etmek veya Adalet Girişimi’ni ülkenizdeki bilgi edinme hakkı veya diğer tutukluluk hakları ile ilgili davalar hakkında bilgilendirmek isterseniz, lütfen bizimle iletişime geçiniz:

Marion Isobel

Hukuk İşleri Müdür Yardımcısı, Ulusal Cezai Adalet Reformu

Açık Toplum Adalet Girişimi

Tel: +36 1 882 3154. misobel@osieurope.org

I. TUTUKLANMA VEYA SUÇLANMA NEDENLERİNİ ÖĞRENME HAKKI

1. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (“AİHM”) ile İnsan Hakları Komitesi zanlıların adil yargılanma haklarının korunmasını ve ihtiyari gözaltına alınmalarının önlenmesini temin etmesi nedeniyle zanlılara temel bilgileri sunmanın önemini uzun süredir vurgulamaktadır. Özellikle Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (“AİHS”) tutuklanan herkesin tutuklanma nedenleri ve kendilerine yöneltilen her türlü suçlama hakkında bilgilendirilmesi ve bir suç ile itham edilen herkesin kendilerine yöneltilen suçlamanın yapısı ve sebebi hakkında bilgi edinmesi hakkını güvence altına almaktadır. Bu haklar BM İnsan Hakları Komitesi ve BM Genel Meclisi tarafından da onaylanmıştır.
2. Ayrıca, Avrupa Birliği Konseyi bilgi edinme hakkını, Avrupa Birliği sınırları içerisindeki cezai kovuşturmalarda zanlıların haklarını güçlendirmeye ve korumaya yönelik uzun vadeli planın ana unsurlarından biri olarak tanımlamıştır. AB, bu konuyu düzenleyen ve tüm Üye Devletlerin Direktife uymalarını temin eden kanunları, düzenlemeleri ve idari hükümleri uygulamaya koymalarını gerektiren bağlayıcı bir yasal mevzuatı kabul etmiştir.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

Tutuklanma Nedenini Öğrenme Hakkı

3. Tutuklanan herkesin neden özgürlüklerinden mahrum edildiklerini öğrenmeleri en temel haklarıdır. AİHS’nin 5(2) sayılı maddesinde “tutuklanan herkese tutuklanma nedenlerinin ve kendisine yöneltilen suçlamanın, bildiği bir dilde derhal bildirileceği” belirtilmektedir. AİHM, bunun ihtiyari muameleleri engellemeye yönelik temel bir önlem ve 5. Maddenin temin ettiği koruma taslağının ayrılmaz bir parçası olduğunu belirtmiştir.¹
4. “Tutuklama” terimi özerk bir anlama sahiptir ve bir insanın özgürlüğünden mahrum edildiği anı ifade etmektedir.² Gözaltına alınan herkese, gözaltına alınmalarının hukukiliğini sorgulayabilmeleri için bu bilgiler temin edilmelidir. AİHM’e göre “[h]ızla karar verilen gözaltına alınma işleminin hukukiliği hakkında kovuşturma başlatma hakkına sahip olan hiç kimse, özgürlüğünün neden elinden alındığı konusunda ivedilikle ve yeterli bir şekilde bilgilendirilmediği takdirde bu hakkından etkili bir şekilde yararlanamaz”.³
5. *Dil ve Detay*. Bilgiler, ilgili şahsın anlayabileceği şekilde “sade, teknik olmayan bir dil” kullanılarak iletilmeli ve tutuklamanın “yasal ve fiili gerekçelerini” içermelidir.⁴ Örneğin *Fox, Campbell and Hartley v the UK* davasında AİHM, zanlıya tutuklama memuru tarafından sadece terörist olduğu şüphesiyle belirli bir kanun kapsamında tutuklandığının söylenmesinin yeterli olmadığını belirtmiştir. Bunun yerine, “neden terörist olduğundan şüphelenildiğinin sebepleri” ve “dahil olduğundan şüphelenilen belli suç eylemleri ve üye olduğundan şüphelenilen suç örgütleri” bildirilmelidir.⁵

¹ *Shamayev and Others v. Georgia and Russia*, AİHM, 12 Nisan 2005 Tarihli Karar paragraf 413; *Fox, Campbell and Hartley v the UK*, AİHM, 30 Ağustos 1990 Tarihli Karar, paragraf 40.

² *Van der Leer v. the Netherlands*, AİHM, 21 Şubat 1990 tarihli karar, paragraf 27

³ *Shamayev and Others v. Georgia and Russia*, AİHM, 12 Nisan 2005 Tarihli Karar paragraf 413. Ayrıca bkz. *Van der Leer v. the Netherlands*, AİHM, 21 Şubat 1990 tarihli karar, paragraf 28; Ayrıca bkz. *Fox, Campbell and Hartley v the UK*, AİHM, 30 Ağustos 1990 Tarihli Karar, paragraf 40; *X v. the United Kingdom*, AİHM, 5 Kasım 1981 Tarihli Karar, paragraf 66.

⁴ *Fox, Campbell and Hartley v the UK*, AİHM, 30 Ağustos 1990 Tarihli Karar, paragraf 40.

⁵ *Fox, Campbell and Hartley v the UK*, AİHM, 30 Ağustos 1990 Tarihli Karar, paragraf 41.

6. *İvedilik*. AİHS, bilgilerin ‘ivedilikle’ temin edilmesini gerekli görmektedir; yani bilgiler, ilgili şahıs özgürlüğünden mahrum edildiği sırada derhal ya da uygun olan en kısa zamanda temin edilmelidir. Ancak bu konunun görüşüldüğü az sayıda dava bulunması nedeniyle AİHM içtihadından kabul edilebilir zamanlama kıstasları hakkında kesin bir kuralın çıkartılması güçtür. AİHM, her bir davayı kendine has özelliklerine göre değerlendirmiş ve azami süre sınırları belirlemekten kaçınmıştır. Örneğin *Kaboulov v. Ukraine* davasında davacı sınırdışı edilmek üzere tutuklanmıştır ve AİHM, ona tutuklanma sebeplerinin bildirilmesinde yaşanan 40 dakikalık gecikmenin 5(2) sayılı Madde kapsamında bir dava konusu teşkil etmeyeceğini belirtmiştir.⁶ Diğer taraftan *Saadi v. the United Kingdom* davasında AİHM, bir mülteciye bir kabul merkezinde gözaltına alınma sebeplerinin 76 saat sonra bildirilmesini 5(2) sayılı maddenin ihlali olarak kabul etmiştir.⁷ Ayrıca AİHM terör zanlılarının soruşturulmalarıyla ilgili davalarda özellikle esnek davranmış, başta suçlamanın genel niteliğinin belirtilmesi ve çok geçmeden daha fazla ayrıntının belirtilmesini yeterli görmüştür.⁸ AİHM, 5(2) sayılı madde kapsamında bilgilerin verilmesinde yaşanabilecek kısa gecikmelere sadece ilgili davanın kendine has özelliklerinin ve kapsamının gerektirmesi halinde müsamaha gösterecektir. Genel bir kural olarak tutuklama sebepleri ile ilgili bilgiler ilgili şahıs tutuklandıktan sonra ivedilikle verilmelidir.
7. *Gerekçelendirmenin Yeterliliği*. Tutuklamadan hemen sonraki süre zarfında şüpheliye tutuklama nedenleri ve kendisine yöneltilen suçlama bildirilmelidir. Ancak, yetkili makamların zanlıyı gözaltında tutmaya devam etmesi halinde tutuklamayı ilk başta mazur gösteren nedenler zaman içerisinde geçerliliğini yitirebilmektedir. Örneğin bir tutuklamanın gerçekleştirilmesi için “suç işlediğine dair geçerli şüphenin bulunması” yeterli bir gerekçe olurken,⁹ “bir süre sonra [makul şüphe] geçerliliğini yitirir” ve özgürlük mahrumiyetinin devam ettirilmesini gerekçelendirmeye yönelik ek “ilgili ve yeterli” nedenler belirtilmelidir.¹⁰ Ayrıca Mahkeme, Devlet yetkili makamlarının sadece referans yoluyla ilk başta gözaltına alma işlemini makul gösteren nedenlere dayanamayacağını; bunun yerine yetkililerin neden bu gerekçelerin geçerliliğini koruduklarının gözaltına alınanın davranışları ve kişisel koşulları ile ilgili özel gerçeklere atıfta bulunularak açıklamaları gerektiği kararına varmıştır.¹¹ 5(1) sayılı Maddenin amacı şüphelinin gözaltına alınmasının hukukiliğini sorgulayabilmesi için yeterli bilgiye sahip olmasını sağlamak olduğundan, yetkili makamların bilgilendirmede bulunma yükümlülüklerinin devamlılık teşkil ettiği anlaşılmaktadır. Devlet yetkilileri zanlıya gözaltı süresi boyunca gözaltının devamı ile ilgili gelişen sebepleri bildirmelidir.

Suçlamanın Tabiatı ve Sebebini Öğrenme Hakkı

8. Bir kişi bir suç ile itham edildiğinde yetkililerin ilgili kişiye kendisine yöneltilen suçlama hakkında ayrıntılı bilgi sunması ve bu bilgileri anladığından emin olması yönünde ek adımlar atma yükümlülüğü doğmaktadır. AİHS’nin 6(3)(a) sayılı maddesinde bir suç ile itham edilen herkese “kendisine yöneltilen suçlamanın tabiatı ve sebebinin anladığı bir dilde ve ayrıntılı olarak ivedilikle bildirilmesi” gerektiği belirtilmektedir. AİHM bu maddenin gerekçesini şu şekilde açıklamıştır: zanlıya “yeterli bir savunma hazırlayabilmesi amacıyla kendisine yöneltilen suçlamaların kapsamını tam olarak anlaması” için gerektiği kadarıyla yeterli bilgi temin edilmelidir.¹²

⁶ *Kaboulov v. Ukraine*, AİHM, 19 Kasım 2009 Tarihli Karar, paragraf 147.

⁷ *Saadi v. the United Kingdom*, AİHM, 29 Ocak 2008 Tarihli Karar, paragraf 84-85.

⁸ *Fox, Campbell and Hartley v the UK*, AİHM, 30 Ağustos 1990 Tarihli Karar, paragraf 40. Ayrıca bkz. *Murray v. the United Kingdom*, AİHM, 28 Ekim 1994 Tarihli Karar, paragraf 72.

⁹ AİHS, Madde 5(1)(c).

¹⁰ *McKay v. UK*, AİHM, 3 Ekim 2006 Tarihli Karar, paragraf 45; *Khudoyorov v. Russia*, AİHM, 8 Kasım 2005 Tarihli Karar, paragraf 174.

¹¹ *Savenkova v. Russia*, AİHM, 4 Mart 2010 Tarihli Karar, paragraf 84. *Clooth v. Belgium*, AİHM, 5 Mart 1998 Tarihli Karar, paragraf 41.

¹² *Mattocchia v Italy*, AİHM, 25 Temmuz 2000 Tarihli Karar, paragraf 60.

9. Bilgi temininin yeterli olup olmadığı AİHS'nin herkese savunmalarını hazırlamaları için yeterli zaman ve imkana sahip olma hakkını veren 6(3)(b) sayılı Maddesi ışığında ve AİHS'nin 6(1) sayılı maddesinde daha da genel olarak ortaya koyulan adil yargılanma hakkı ışığında değerlendirilmelidir.¹³
10. *Olumlu görev*. Suçlamanın tabiatının ve sebebinin bildirilmesi savcı veya polisin etkin adımlar atmasını gerektiren bir olumlu görevdir. Sadece zanlının talebi üzerine bilgilerin verilmesi yeterli değildir. AİHM, görevin "tamamen savcılık makamının omuzlarında olduğunu ve bilgileri savunmanın dikkatine sunmayı sadece istendiği takdirde temin ederek pasif biçimde yerine getirelemeyeceğini" vurgulamıştır.¹⁴ Yetkili makamların bilgileri zanlının dikkatine sunmaları ve zanlının bilgileri etkili bir şekilde anladığından emin olmaları için ek adımlar atmaları gerekebilmektedir.¹⁵ Bir zanlının dava dosyasına veya delil kaydına erişme hakkına sahip olması savcılık makamlarını zanlıya ivedilikle ve ayrıntılı olarak kendisine yöneltilen tüm suçlamayı bildirme yükümlülüğünden kurtarmamaktadır.¹⁶
11. *Dil ve şekil*. Bilgilerin şekli ile ilgili olarak AİHS'nin 6(3)(a) sayılı maddesinde zanlıya kendisine yöneltilen suçlamanın tabiatının ve sebebinin ne şekilde bildirileceği hakkında özel bir koşul belirtilmemektedir. Bazı durumlarda şifahi bilgilendirme kabul edilebilir;¹⁷ fakat diğer durumlarda AİHM, örneğin yabancı bir davalının kendisine suçlamanın anladığı dilde yazılı bir tercümesinin sunulmaması halinde mağdur duruma düşebileceği örneğinden hareketle yazılı bildirimde bulunulması gerektiğine hükmetmiştir.¹⁸
12. *Esas*. Bilgilerin esası ile ilgili olarak zanlıya en azından "kendisine yöneltilen suçlamanın ve suçlama yapısının temelini teşkil eden iddia konusu somut gerçekler, yani bu somut gerçeklerin hukuki nitelikleri" bildirilmelidir.¹⁹ Zanlıya verilmesi gereken bilgilerin miktarı, ayrıntıları ve tamlığı ile bilginin ne zaman iletilmesi gerektiği ilgili davanın karmaşıklığına ve yapısına bağlıdır.²⁰ Örneğin *Brozicek v Italy* davasında AİHM, sunulan ayrıntıların ilgili bilgilendirmede "zanlının itham edildiği suçların yeterince listelenmesi, bunun yer ve tarihinin belirtilmesi, ilgili Ceza Kanunu Maddelerine atıfta bulunulması ve kurbanın adını belirtmesi" nedeniyle 6(3)(a) sayılı Maddeye uygunluğun sağlanması için yeterli olduğu kararına varmıştır.²¹
13. Bunun aksine, bilgilendirmenin iddia edilen suçun zamanı ve yeri ile ilgili temel ayrıntılar konusunda belirsiz olması kabul edilemez. *Mattocchia v Italy davasında*,²² AİHM, "bir davalıya yönelik suçlamalar ile ilgili tam, ayrıntılı bilgilerin temin edilmesinin adil bir kovuşturmanın temin edilebilmesi için temel bir ön koşul" olduğunu vurgulayarak AİHS'nin 6(3)(a) ve (b) sayılı maddelerinin 6(1) sayılı madde ile birlikte değerlendirildiğinde ihlal edildiği kararına varmıştır.²³
14. *İvedilik*. 6(3)(a) sayılı maddeye göre bilgiler ivedilikle, kovuşturmanın ilk aşamalarında verilmelidir. *Mattocchia v Italy* davasında AİHM, ulusal yetkili makamları zanlıya polis ile

¹³ *Vaudelle v France*, AİHM, 30 Ocak 2001 Tarihli Karar, paragraf 35; *F.C.B. v Italy*, AİHM, 28 Ağustos 1991 Tarihli Karar, paragraf 29.

¹⁴ *Mattocchia v Italy*, AİHM, 25 Temmuz 2000 Tarihli Karar, paragraf 65.

¹⁵ *Brozicek v Italy*, AİHM, 19 Aralık 1989 Tarihli Karar, paragraf 41; *Kamasinski v Austria*, AİHM, 19 Aralık 1989 Tarihli Karar, paragraf 79; *Mattocchia v Italy*, AİHM, 25 Temmuz 2000 Tarihli Karar, paragraf 65.

¹⁶ *Mattocchia v Italy*, AİHM, 25 Temmuz 2000 Tarihli Karar, paragraf 64-65.

¹⁷ Örnek olarak *Pélissier and Sassi v France*, AİHM, 26 Mart 1999 Tarihli Karar, paragraf 53.

¹⁸ *Kamasinski v Austria*, AİHM, 19 Aralık 1989 Tarihli Karar, paragraf 79.

¹⁹ *Mattocchia v Italy*, AİHM, 25 Temmuz 2000 Tarihli Karar, paragraf 59. Ayrıca bkz. *Pélissier and Sassi v France*, AİHM, 26 Mart 1999 Tarihli Karar, paragraf 51.

²⁰ *Mattocchia v Italy*, AİHM, 25 Temmuz 2000 Tarihli Karar, paragraf 60.

²¹ *Brozicek v Italy*, AİHM, 19 Aralık 1989 Tarihli Karar, paragraf 42.

²² *Mattocchia v Italy*, AİHM, 25 Temmuz 2000 Tarihli Karar.

²³ *Mattocchia v Italy*, AİHM, 25 Temmuz 2000 Tarihli Karar, paragraf 59.

ilk görüşmesinden önce yeterli bilgileri sunmamaları ve ön soruşturma tamamlanincaya kadar savcılık dosyasındaki kanıtlara erişmesine izin vermemeleri nedeniyle eleştirmiştir.²⁴

15. *Sürekli görev.* Zanlının itham edildiği suçlamalar hakkında ivedilikle bilgilendirilmesi gereğinin yanı sıra zanlıya yöneltilen suçlamaya ilişkin bilgiler ayrıca sürekli olarak temin edilmelidir. Bu nedenle, savcılığın zanlıyı bilgilendirmeksizin suçlamayı tekdüz etmesi veya değiştirmesi de kabul edilemez. Bu nedenle *Pélissier and Sassi v France* davasında AİHM, davacıların aleyhlerine yöneltilen fiillerin tertibinin değiştirildiğinin ve başlangıçta belirtilen suçun farklı bir çeşidi ile itham edildiklerinin bildirilmemesi gerekçesiyle 6(3)(a) sayılı maddenin ihlal edildiği hükmüne varmıştır.²⁵

Avrupa Parlamentosu ile Konseyinin Cezai Kovuşturmalarda Bilgi Edinme Hakkı Direktifi

16. Bilgi edinme hakkı artık AB seviyesinde mevzuat haline getirilmiştir ve bu durum Üye Devletlerin yükümlülükleri üzerinde önemli etkilere sahiptir. 26 Nisan 2012 tarihinde Avrupa Birliği Konseyi ve Parlamentosu,²⁶ *Şüpheli ve Zanlıların Cezai Kovuşturmalardaki Usule İlişkin Haklarının Güçlendirilmesine Yönelik Yol Haritası Hakkında Karar*'ın ("AB Yol Haritası") bir parçası olarak cezai kovuşturmalarda bilgi edinme hakkını koruma altına alan bir direktifi onaylamışlardır.²⁷
17. Bu Direktifte zanlıların ve şüphelilerin kendilerine yöneltilen dava ile ilgili bilgilendirilmesine ilişkin AB çapındaki minimum gerekler ortaya konulmaktadır. Tüm Üye Devletlerin artık Direktife uygunluklarını temin eden kanunları, düzenlemeleri ve idari hükümleri uygulamaya koymaları gerekmektedir. Direktif bağlayıcıdır ve infazı kabildir; bunun düzgün şekilde uygulanmaması halinde şahıslar Devlete karşı dava açabilir.²⁸
18. Direktifin 3. Maddesi bir cezai kovuşturmanın zanlısı veya şüphelisi olan herkese, bu kişinin tutuklanmasına, göz altına alınmasına veya resmi olarak suçlanmasına bakılmaksızın usule ilişkin hakları ile ilgili temel bilgilerin verilmesini gerektirmektedir.
- "1. Üye Devletler şüphelilere veya zanlılara ivedilikle usule ilişkin hakları konusunda, bu haklarını kullanabilmelerini temin etmek amacıyla en azından aşağıdaki bilgileri, ulusal kanun kapsamında geçerli oldukları şekliyle bildirilmesini temin edecektir:
- (a) bir avukata sahip olma hakkı;
  - (b) Ücretsiz hukuki tavsiye edinme hakkı ve bu tavsiyeyi edinme koşulları;
  - (c) 6. Madde uyarınca suçlama hakkında bilgi sahibi olma hakkı;
  - (d) sözlü ve yazılı tercüme hakkı;
  - (e) sessiz kalma hakkı.
2. Üye Devletler, 1. Paragraf kapsamında temin edilen bilgilerin sözlü veya yazılı olarak sade ve anlaşılır dilde, savunmasız kalan zanlı veya şüphelilerin her türlü özel ihtiyaçları dikkate alınarak verildiğinden emin olacaktır".
19. Direktifin 6. Maddesi suçlama ile ilgili bilgi edinme hakkını özel koruma altına almaktadır. Tüm zanlı ve şüphelilere "itham edildikleri veya yaptıklarından şüphe duyulan cezai fiil ile ilgili bilgiler temin edilmelidir. Bu bilgiler ivedilikle ve kovuşturmanın adaletini ve savunma haklarının etkili bir şekilde kullanılması temin için gereken ayrıntılara sahip olacak şekilde temin edilecektir."

²⁴ *Mattocchia v Italy*, AİHM, 25 Temmuz 2000 Tarihli Karar, paragraf 63-64.

²⁵ *Pélissier and Sassi v France*, AİHM, 26 Mart 1999 Tarihli Karar, paragraf 50-56.

²⁶ *Avrupa Parlamentosu ile Konseyinin Cezai Kovuşturmalarda Bilgi Edinme Hakkı Direktifi*, 2010/0215(COD), COM(2010) 392/3. Bu Direktif AB Yol Haritası B Kıstasını oluşturmaktadır.

²⁷ 30 Kasım 1999 tarih ve (2009/C 295/01) sayılı Konsey Kararı.

²⁸ *Van Duyn v Home Office*, Avrupa Adalet Divanı, 4 Aralık 1974 Tarihli Karar.

20. Takrir 28’de suçlama hakkındaki bilgilerin zamanlaması ve içeriği ile ilgili daha fazla açıklama sunulmaktadır. Bilgilerin “ivedilikle ve en geç polis veya yetkili başka makam tarafından ilk resmi görüşme yapılmadan önce” temin edilmesini gerektirmektedir. Aynı zamanda bilgilendirmenin, “Bilindiği takdirde vakanın yer ve zamanını ... ve iddia konusu suçun muhtemel hukuki sınıflandırmasını içeren bir tanımı” da dahil duruşmanın adaletini temin etmek için yeterli ayrıntıları içermesi gerektiğini belirtmektedir.
21. Sonuç olarak Bilgi Edinme Hakkı Direktifi AB çapında tüm Üye Devletlerin ayrıntılı yükümlülüklerini içermekte ve zanlı ve şüphelilere bilgi teminine ilişkin asgari kuralları belirtmektedir. AİHM tarafından belirlenen asgari standartları yansıtan ve açıklığa kavuşturan bu yükümlülükler tüm Üye Devletlerin ulusal hukuk ve usullerinde uygulanmalıdır.

Diğer Uluslararası Standartlar

22. Başka bir dizi uluslararası kurum bilgi edinme hakkının temel önemini vurgulamış ve AİHM standartlarına açıklama ve genişletme getirmiştir.

Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme

23. MSHİUS’yi uygulayan BM İnsan Hakları Komitesi AİHM tarafından belirlenen ilkeleri onaylamış ve tüm insanların tutuklama nedenlerini öğrenme ve kendilerine yöneltilen suçlamaların yapısı ve sebeplerine ilişkin ayrıntıları elde etme hakkına sahip olduklarını belirtmiştir. İnsan Hakları Komitesi ayrıca ‘ivedi’ bilgilendirme olarak neyin kabul edildiği konusunda AİHM’e oranla daha ileri bir tanımlama sunmuştur.

Tutuklanma Nedenini Öğrenme Hakkı

24. MSHİUS’nin 9(2) sayılı maddesinde “tutuklanan bir kişiye, tutuklama sırasında tutuklanmasının nedenleri ve kendisine yöneltilen tüm suçlar ivedilikle bildirilecektir” denilmektedir. Komite, “bir cezai suç ile ilgili ‘ivedi’ bilgilendirme gereksinimine ilişkin en önemli nedenlerden birinin gözaltındaki bir şahsın yetkili bir adli makam tarafından gözaltına alınmasının hukukiliğine ilişkin ivedi bir karar alınmasını talep edebilmesinin sağlanması” olduğu açıklamasında bulunmuştur.²⁹ *Krasnova v Kyrgyzstan* davasında İnsan Hakları Komitesi, davacının gözaltına alındıktan sonraki ilk 24 saat içerisinde tutuklanmasının nedenlerinin kendisine bildirilmemesi nedeniyle 9(2) sayılı maddenin ihlal edildiği hükmüne vararak ‘ivedi’ bilgilendirme olarak neyi kabul ettiklerini açıklamıştır.³⁰
25. *Drescher Caldas v. Uruguay* davasında İnsan Hakları Komitesi MSHİUS’nin 9(2) Maddesi uyarınca gerekli görülen ayrıntı seviyesini açıklamıştır. Komite bilgilerin, şüphelinin “belirtilen nedenlerin geçersiz veya yersiz olduğuna inanması halinde serbest bırakılmasını temin edecek adımları derhal atabilmesini” sağlamak için yeterli olması gerektiğini belirtmiştir.³¹ Bu durumda Komite davacıya, yöneltilen suçlamanın esası belirtilmeksizin sadece Uruguay “ivedi güvenlik önlemleri” nedeniyle tutuklandığının bildirilmesinin yeterli olmadığı kararına varmıştır.³² Aynı şekilde *Carballal v. Uruguay* davasında AİHM, ilgili mevzuat kapsamında bir suç teşkil eden faaliyetlerin kapsamı ve anlamı ile ilgili hiçbir açıklamada bulunmaksızın bir kişinin sadece “huzur bozucu faaliyetler” nedeniyle tutuklandığını bildirmenin yetersiz olduğuna karar vermiştir.³³

²⁹ *Campbell v Jamaica*, BMİHK, 30 Mart 1992 tarihli karar, B.M. Dok. CCPR/C/44/D/248/1987

³⁰ *Krasnova v Kyrgyzstan*, BMİHK, 29 Mart 2011 Tarihli Karar, B.M. Dok. CCPR/C/101/D/1402/2005, paragraf 8.5. Ayrıca bkz. *P. Grant v. Jamaica*, BMİHK, 22 Mart 1996 Tarihli Karar, B.M. Dok. GAOR, A/51/40 (cilt II), paragraf 8.1; ve *Paul Kelly v. Jamaica*, BMİHK, 8 Nisan 1991 Tarihli Karar, B.M. Dok. CCPR/C/41/D/253/1987, paragraf 5.8.

³¹ *Drescher Caldas v. Uruguay*, BMİHK, 21 Temmuz 1983 Tarihli Karar, B.M. Dok. Ek No. 40 (A/38/40) paragraf 13.2.

³² *Adolfo Drescher Caldas v. Uruguay*, BMİHK, 21 Temmuz 1983 Tarihli Karar, B.M. Dok. Ek No. 40 (A/38/40) paragraf 13.2.

³³ *Carballal v. Uruguay*, BMİHK, 27 Mart 1981 Tarihli Karar, B.M. Dok. CCPR/C/OP/1, paragraf 12.

Suçlamanın Tabiatı ve Sebebini Öğrenme Hakkı

26. MSHİUS'nin 14(3)(a) sayılı maddesi AİHS'nin 6(3)(a) sayılı maddesini yansıtmaktadır ve bir suç ile itham edilen herkese "kendisine yöneltilen suçlamanın tabiatı ve sebebini anladığı bir dilde ve ayrıntılı olarak ivedilikle bildirilmesi" gerektiğini belirtmektedir. Ancak İnsan Hakları Komisyonu bu hakka uygulamada nasıl uyulacağını belirlenmesi konusunda AİHM'den ileriye gitmektedir. 32 sayılı Genel Kararda İnsan Hakları Komitesi, MSHİUS'nin 14(3)(a) sayılı maddesinin uygulanabilirliği hakkında aşağıdaki kapsamlı ve kapsayıcı yönlendirmeyi sağlamıştır.
27. Öncelikle, **hakkın kapsamı** ile ilgili olarak Komite bir cezai kovuşturma ile suçlanan herkesin resmi olarak tutuklanmış veya gözaltına alınmış olmaları fark etmeksizin itham edildikleri suçun ne olduğunu öğrenme hakkı bulunduğunu açıkça kabul etmektedir. Komite, Madde 14(3)(a)'nın "suçlamaların düzenlenmesinden önce gerçekleştirilen cezai kovuşturma dışında gözaltında bulunmayan şahıslar da dahil tüm cezai suçlama vakaları için geçerli olduğunu" belirtmiştir.³⁴
28. İkinci olarak, **bildirinin zamanlaması** konusunda Komite, "suçlamanın ne olduğunu 'ivedilikle' öğrenme hakkı nedeniyle, ilgili şahsın yerel kanun çerçevesinde bir cezai suç ile resmen itham edildiği ya da böyle bir suç ile itham edildiğinin kamuya duyurulduğunda ilgili bilgilerin verilmesini gerektiğini" belirtmiştir.³⁵ *Williams v. Jamaica* davasında Komite ayrıca, suçlamalar ile ilgili ayrıntılı bilgilerin ön soruşturmanın başında ya da zanlıya karşı açık bir resmi şüpheye yol açan başka türlü bir hukuki işlemin başlangıcında" sunulması gerektiği açıklamasında bulunmuştur.³⁶
29. Üçüncü olarak, **bilgilendirmenin şekli** konusunda Komite, zanlıya suçlamaların şifahen bildirilmesinin sadece ilgili bildirinin daha sonra yazılı olarak teyit edilmesi halinde kabul edilebilir olduğu açıklamasında bulunmuştur.³⁷ Bu, AİHM tarafından belirtilen standartlardaki boşluğu kapatmakta ve zanlının, kendisine temin edilen bilgileri anladığından emin olmanın önemini vurgulamaktadır.

Herhangi Bir Biçimde Tutulan Veya Hapsedilen Kişilerin Korunması İçin Prensipler Bütünü

30. Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun 9 Aralık 1988 tarihinde kabul ettiği Herhangi Bir Biçimde Tutulan Veya Hapsedilen Kişilerin Korunması İçin Prensipler Bütünü, herhangi bir biçimde gözaltında tutulan veya hapsedilen tüm şahısların korunması için geçerli ilkeleri belirtmekte, tutuklama halinde verilmesi gereken bilgilere açıklık getirmektedir.³⁸ Bu Karar, bağlayıcı olmasa da şahısların ayrıntılı bilgi edinmelerine ilişkin haklarının korunmasına yönelik olarak uluslararası camiada yetkili makamlarca uygulanmak üzere kabul gören genel ilkeleri açıklamakta ve bu nedenle, temel hakların yorumlanmasında etkiye sahip olmaktadır.
31. 10. İlkede, "Tutuklanan herkese, tutuklama sırasında tutuklanmasının nedeni ve kendisine yöneltilen tüm suçlar ivedilikle bildirilecektir" genel kuralı belirtilmektedir. 11(2). İlkede "Tutuklu bulunan kişiye ve varsa avukatına her türlü tutuklama emri, bu emrin nedenleri

³⁴ BMİHK, 32 sayılı Genel Karar, *Mahkemeler Önünde Eşitlik ve Adil Yargılanma Hakkı*, BM Dok. CCPR/C/GC/32, 23 Ağustos 2007, paragraf 32, 34. Ayrıca bkz. *Khachatrian v. Armenia*, BMİHK, 28 Ekim 2005 tarihli karar, B.M. Dok. CCPR/C/85/D/1056/2002 paragraf 6.4.

³⁵ BMİHK, 32 sayılı Genel Karar, *Mahkemeler Önünde Eşitlik ve Adil Yargılanma Hakkı*, BM Dok. CCPR/C/GC/32, 23 Ağustos 2007, paragraf 32, 34.

³⁶ *Desmond Williams v. Jamaica*, BMİHK, 8 Nisan 1997 tarihli karar, B.M. Dok. CCPR/C/59/D/561/1993 paragraf 9.2.

³⁷ BMİHK, 32 sayılı Genel Karar, *Mahkemeler Önünde Eşitlik ve Adil Yargılanma Hakkı*, BM Dok. CCPR/C/GC/32, 23 Ağustos 2007, paragraf 31.

³⁸ *Herhangi Bir Biçimde Tutulan Veya Hapsedilen Kişilerin Korunması İçin Prensipler Bütünü*, BMGK, BM Dok. A/RES/43/173.

ile birlikte tam olarak ve ivedilikle temin edilecektir,” denilmektedir. İlke 12 daha da ileriye giderek alıkonulan şahsa hangi seviyede ayrıntının temin edilmesi gerektiğini belirtmektedir: “(a) Tutuklamanın nedenleri; (b) Tutuklama ve tutuklanan şahsın bir gözaltı mahalline götürülme ve bir yargı makamı veya başka türlü bir yetkili makamın huzuruna ilk çıkarılma zamanı; (c) İlgili hukuki yaptırım yetkililerinin kimliği; (d) Gözaltına alınma yeri ile ilgili tam bilgiler”. Bu şekilde ilkeler, tutuklama halinde tüm şahıslara temin edilmesi gereken ek önemli bilgileri; tutuklama zamanı, kanun uygulayıcı makamların kimliği ve gözaltında tutulma yeri olarak tanımlamakta ve tüm ülkelere, tutuklanan veya hapsolunan şahısların insan haklarının korunmasını sağlamak için ellerinden gelen gayreti göstermeleri çağrısında bulunmaktadır.

Sonuç

32. AİHS’İNİN 5(2) SAYILI Maddesi ile MSHİUS’ün 9(2) sayılı Maddesi kapsamında özgürlüğünden mahrum bırakılan bir kişiye alıkonulma nedenlerinin ve kendisine yöneltilen her türlü suçlamanın bildirilmesi gerekmektedir. Bilgiler, ilgili şahıs özgürlüğünden mahrum bırakıldıktan sonra makul olan en kısa sürede temin edilmelidir, ancak vakaya ilişkin özel durumların gerektirmesi halinde kısa gecikmelere müsaade edilmektedir. Bilgiler, ilgili şahsın anlayabileceği şekilde sade, teknik olmayan bir dil kullanılarak iletilmeli ve yazılı olarak sunulmalıdır. İlgili şahsın yetkili bir adli makam tarafından tutukluluğunun kanunsuzluğuna ilişkin ivedi karar alınmasını talep edebilmesi için tutuklamaya ilişkin yeterli ayrıntı ve fiili gerekçeler sunulmalıdır.
33. AİHS’nin 6(3)(a) sayılı maddesi ile MSHİUS’ün 14(3)(a) sayılı maddesi kapsamında, bir cezai suç ile itham edilen herkese, kendisine yöneltilen suçlamanın tabiatı ve sebebi hakkında ivedilikle ayrıntılı bilgi temin edilmelidir. Bu yükümlülük pasif olarak yerine getirilemez; bu, savcı veya polisin öncü adımlar atmasını gerektiren bir olumlu görevdir. Bilgiler ilgili şahıs suçlanır suçlanmaz, suçlandığı kamuya ilan edilir edilmez ya da ilk soruşturmanın başında veya suçlanana karşı açık resmi şüpheye yol açan başka türlü bir adli işlemin başlangıcında temin edilmelidir. Bilgiler, ilgili şahsın suçlamaların kapsamını tam olarak anlamasını temin edecek ve ilgili şahsın yeterli savunmayı hazırlamasını sağlayacak şekilde kapsamlı olmalıdır. Bu açıklama en azından, suçlamanın temelini oluşturan somut gerçekleri ve bu gerçeklerin hukuki niteliğini içermelidir.
34. AİHM’nin ve İnsan Hakları Komitesinin mevcut standartlarına ek olarak bilgi edinme hakkı ayrıca artık AB seviyesinde mevzuat haline getirilmiş, tüm Üye Devletler üzerinde yeni bağlayıcı ve uyulması gereken yükümlülükler doğurmuştur. Bilgi Edinme Hakkı Direktifi tüm Üye Devletlerin kanunlarını, düzenlemelerini ve idari hükümlerini, ilgili şahıslara tutuklanma ve suçlanma hallerinde hususi bilgilerin sunulmasını temin edecek şekilde değiştirmelerini gerektirmektedir. AB’de tutuklanan herkes neden bir cezai suç işlediklerinden şüphelenildiğini, özgürlükleri ellerinden alındıktan hemen sonra öğrenme hakkına sahiptir. Ayrıca kendilerine yöneltilen suçlamalar hakkında, iddia edilen suçun gerçekleşme durumlarının tanımı, suçun tabiatı ve hukuki sınıflandırması da dahil olmak üzere ayrıntılı bilgilere erişme hakkına sahiptirler.

II. HAKLARINI ÖĞRENME HAKKI

35. Bir yargılamanın adil olarak yürütülebilmesi ilgili şahısların hangi haklara sahip olduklarını bu haklarını kullanabilmelerini sağlayacak etkili bir şekilde öğrenmeleri halinde mümkün olabilir, zira hakları bilmeyen bir şahıs bu haklarını kullanamayacaktır. Adil yargılamaya ilişkin temel hakların korunması amacıyla adli makamlar, zanlıların savunma haklarını cezai adalet işlemlerinin ilk noktasında tam olarak öğrenmelerini temin edecek tüm makul adımları atmalıdır.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

36. AİHM, yetkili makamların AİHS'nin 6. Maddesinin adil yargılanma gerekliliklerine uyabilmek amacı ile, zanlıların haklarından haberdar olmalarının aktif bir şekilde sağlanması da dahil olmak üzere, pozitif önlemler almalarının gerektiğini müteaddit defalar belirtmiştir. AİHS'nin metninde adli makamların zanlılara savunma haklarını bildirmelerine ilişkin sarıh bir koşul yer almasa da, bu yükümlülük AİHM tarafından, AİHS'nin kuramsal veya göz boyamaya yönelik hakları değil de tatbik edilebilir ve etkin hakları garanti altına almayı amaçlamadığı gerekçesine dayanılarak adil yargılama hakkı kapsamında zımni olarak kabul edilmiştir. AİHM, bunun özellikle savunma ve adil yargılama hakkı için geçerli olduğuna hükmetmiştir.³⁹
37. *Panovits v Cyprus* davasında davacı, reşit olmadığı sırada bir hırsızlık ve cinayet vakası ile ilgili tutuklanmıştır. Polis tarafından avuksuz ve velisi bulunmadan sorgulanmış ve bir itirafta bulunmuştur. Hükümet, zanlının bu şekilde bir talebi olsaydı, yetkili makamların kendisinin her zaman hukuki yardım alma hakkını kullanmasına izin vermeye gönüllü olacakları savunmasında bulunmuştur. AİHM, başvuru sahibinin hukuki temsile erişmesini sağlayan gerekli bilgilerle donatılması yönünde pozitif bir yükümlülük olduğunu ve bu pasif yaklaşımın 6. Maddeyi ihlal ettiğini belirtmiştir.⁴⁰ AİHM, davacının hukuki danışmanlık yardımı ve avukat tutması için maddi yardım alma ve sessiz kalma haklarını anlamasının "etkin bir şekilde temin edilmesi gerektiği" kararına varmıştır.
38. AİHM ayrıca, *Padalov v Bulgaria* davasında benzer durumlarda Madde 6'nın ihlal edildiği tespitinde bulunmuştur.⁴¹ Buradaki davada davacı reşit değildir ve belirli herhangi bir savunmasızlık kapsamında değildir. Cinsel suçlardan ötürü tutuklanmıştır ve polise, bir avukat tutmaya parasının yetmediğini ve karmaşık ulusal avukatlık ücreti yardımı düzenlemeleri kapsamında avukatlık ücretinin karşılanması için gerekli yeterliliğe sahip olmadığını düşündüğünü belirtmiştir. AİHM yerel yetkililerin, suçluya avukat tutma ücretlerinin karşılanması ile ilgili haklarının bildirilmesi konusunda daha etkin bir davranış benimsemeleri gerektiği, pasif kalma kararlarının yükümlülüklerinin ihmaline yol açtığı ve AİHS'nin 6. Maddesinin ihlaline katkıda bulunduğu kararına varmıştır.⁴²
39. AİHM, bildiride tam olarak hangi hakların yer alması gerektiğini belirtmekten kaçınmış ve bildirinin yapısı ve şeklinin vakanın koşullarına göre farklılaşabileceği görüşünü savunmuştur. Yetkililer, en temel asgari seviye olarak suçluya sessiz kalma hakkını bildirmeye dikkat etmelidir.⁴³ Ancak AİHM, "zanlının avukat istemesi halinde, bir zanlının avukatı bulunmadığı takdirde haklarını öğrenme imkânının azalacak olması ve bunun sonucunda haklarına riayet edilmesi olasılığının da azalacak olması nedeniyle ek önlemlerin gerektiğini tespit etmiştir".⁴⁴
40. Ayrıca zanlıların yaşları veya özel hususiyetleri nedeniyle özellikle savunmasız kaldığı durumlarda AİHM, yetkililerden zanlıların haklarının, özellikle de avukat tutma haklarının açıklanması konusunda ek adımlar atmalarını istemektedir. Bu ek gerekler, örneğin AİHM'nin davacıya, sessiz kalma hakkının ya da bir avuktan yardım alma hakkının bildirildiğini onaylaması için imzalatılan bir önceden basılı beyanat formunun güvenilirliğini, ilgili davacının alkolik olması ve bu nedenle özel bir savunmasızlığının bulunması gerekçesiyle reddetmesine yol açmıştır. AİHM, yetkililerce kendisine bir avuktan yardım alabilme hakkının bildirilmesi sırasında bunun dikkate alınması gerektiği hükmüne

³⁹ *Airey v Ireland*, AİHM, 9 Ekim 1979 Tarihli Karar, paragraf 24.

⁴⁰ *Panovits v. Cyprus*, AİHM, 11 Aralık 2008 Tarihli Karar, paragraf 72.

⁴¹ *Padalov v Bulgaria*, AİHM, 10 Ağustos 2006 Tarihli Karar. Ayrıca bkz. *Talat Tunc v Turkey*, AİHM, 27 Mart 2007 Tarihli Karar.

⁴² *Padalov v Bulgaria*, AİHM, 10 Ağustos 2006 Tarihli Karar, paragraf 54-56.

⁴³ *Pishchalnikov v Russia*, AİHM, 24 Eylül 2009 Tarihli Karar, paragraf 78-79.

⁴⁴ *A.g.e.* paragraf 78.

varmıştır.⁴⁵ Zanlıların reşit olmadığı başka davalarda ise AİHM, zanlının “soruşturmanın tabiatını ve ne ile suçlandığını, uygulanabilecek her türlü cezanın önemi ve tüm savunma hakları ve özellikle sessiz kalma hakkı ile birlikte kapsamlı bir şekilde anlamasının” temin edilmesine ilişkin olarak yetkili makamların daha yüksek bir yükümlülük altında oldukları kararına varmıştır.⁴⁶

Cezai Kovuşturmalarda Bilgi Edinme Hakkı Direktifi

41. Avrupa Parlamentosu ve Konseyinin yeni Cezai Kovuşturmalarda Bilgi Edinme Hakkı Direktifi kapsamında herhangi bir AB ülkesinde tutuklanan herkese usule ilişkin ilgili hakları basit ve anlaşılır bir dilde, kovuşturmanın mümkün olan en erken noktasında bildirilmelidir.⁴⁷ Bilgi Edinme Hakkı Direktifi pek çok Üye Devletin uyum sağlamak için kanunlarını ve usullerini değiştirmelerini gerektirecek olması nedeniyle ceza adaleti usullerinde önemli etkilere sahip olacaktır.
42. Yukarıda açıklandığı üzere Direktifin 3. Maddesi bir cezai kovuşturmanın zanlısı veya şüphelisi olan herkese, bu kişinin tutuklanmasına, göz altına alınmasına veya resmi olarak suçlanmasına bakılmaksızın usule ilişkin hakları ile ilgili temel bilgilerin verilmesini gerektirmektedir. Buna hukuki yardıma erişim hakkı, avukat masraflarının karşılanması, suçlama ile ilgili bilgilerin verilmesi, sözlü ve yazılı çeviri ve sessiz kalma hakkı dahildir.
43. Direktifin 4. Maddesinde tutuklanan veya gözaltına alınan bu tür zanlılar veya şüpheliler için ek bir koruma seviyesi sunulmaktadır. Burada, özgürlüğü elinden alınan bu şahıslara hakları ile ilgili daha fazla ayrıntının belirtilmesi ve bu bilgilerin yazılı bir Hak Bildirim Yazısı yoluyla verilmesi gerektiği belirtilmektedir:
  - “1. Üye Devletler tutuklanan veya gözaltına alınan zanlı veya şüphelilere ivedilikle bir Hak Bildirim Yazısının sunulmasını temin edecektir. Onlara Hak Bildirim Yazısını okuma fırsatı verilecek ve özgürlüklerinden yoksun bırakıldıkları süre boyunca bu yazıyı yanlarında bulundurmalarına izin verilecektir.
  2. 3. Madde kapsamında verilecek bilgilerin yanı sıra, 1. Paragrafta belirtilen Hak Bildirim Yazısında ulusal kanun kapsamında geçerli olan şekliyle aşağıdaki haklar ile ilgili bilgiler yer alacaktır:
    - (a) vakanın somut delillerine erişim hakkı;
    - (b) avukatlık makamlarına ve bir kişiye haber verme hakkı;
    - (c) acil tıbbi yardıma erişme hakkı;
    - (d) zanlı veya şüpheli şahsın bir adli makamın huzuruna çıkartılmadan önce özgürlüğünün kısıtlanabileceği azami saat veya gün sayısı.
  3. Hak Bildirim Yazısı ayrıca ulusal kanun kapsamında tutuklamanın hukukiliğini sorgulayabilme; gözaltına alınmanın bir değerlendirmesini elde etme veya geçici olarak serbest bırakılma talebinde bulunma imkânları ile ilgili temel bilgileri içermelidir.
44. AB çapında tutarlılığı teşvik etmek için Hak Bildirim Yazısının örnek bir şablonu Direktif ekinde sunulmuştur ve AB'nin tüm resmi dillerine çevrilmiştir. Üye Devletler şüpheli veya zanlıya Hak Bildirim Yazısını anladığı bir dilde sunmalıdır. Örnek Hak Bildirim Yazısı tutuklanan şahısların temel hakları ile ilgili olarak şunların belirtildiği yalın ve sade bir açıklama içerir:

⁴⁵ *Plonka v Poland*, AİHM, 31 Mart 2009 Tarihli Karar, paragraf 37-38.

⁴⁶ *Panovits v. Cyprus*, AİHM, 11 Aralık 2008 Tarihli Karar, paragraf 67; *S.C. v. the United Kingdom*, AİHM, XX Tarihli Karar, paragraf 29.

⁴⁷ *Avrupa Parlamentosu ile Konseyinin Cezai Kovuşturmalarda Bilgi Edinme Hakkı Direktifi*, 2010/0215(COD), COM(2010) 392/3. Bu Direktif AB Yol Haritası B Kıstasını oluşturmaktadır.

“Tutuklandığınızda veya gözaltına alındığınızda şu haklara sahipsiniz ... Bir avukatla gizli olarak konuşma hakkına sahipsiniz ... Neden tutuklandığınızı veya gözaltına alındığınızı ve ne yaptığınızdan şüphelenildiği veya neden ötürü zanlı konumunda olduğunuzu öğrenme hakkına sahipsiniz... Polisin veya diğer yetkili makamların konuştuğu dili konuşmuyor veya anlamıyorsanız ücretsiz olarak size bir tercüman temin edilmesi hakkına sahipsiniz”.

Diğer Uluslararası Standartlar ve Avrupa Standartları

45. Başka bir dizi uluslararası kurum da, zanlıların temel hakları konusunda gecikilmeksizin bilgilendirilmesinin temel önemini tekrar teyit etmiştir.

Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme

46. AİHS'nin aksine MSHİUS'de savunma haklarının bildirilmesinin önemi, bir avukat tutma hakkına odaklanılarak açıkça belirtilmektedir. MSHİUS'nin 14(3)(d) sayılı Maddesinde bir cezai suç ile suçlanan herkesin “yasal yardıma sahip olmadığı takdirde bu hakkı ile ilgili bilgilendirilmesi” gerekli görülmektedir. 14(3)(d) sayılı maddenin *ön hazırlık taslaklarında* hukuki yardım edinme hakkı konusunda bilgilendirilme hakkının “aşıkâr” olduğu açıklanmaktadır.⁴⁸ Benzer mantık yürüterek, *Barno Saidova v Tajikistan* ve *Rolando v Philippines* davalarında, BM İnsan Hakları Komitesi, 14(3)(d) maddesinin ihlal edildiğini tespit etmiştir, çünkü zanlılar tutuklandıklarında kendilerine yasal yardıma erişim hakları konusunda bilgi verilmemişti.⁴⁹

Avrupa İşkencenin ve Diğer İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Ceza veya Muamelelerin Önlenmesi Komitesi

47. CPT, gözaltına alınan herkese gözaltına alındıklarını bir üçüncü şahsa bildirme haklarının, bir avukat tutma haklarının ve tıbbi muayene haklarının “açıkça ve derhal bildirilmesi” gerektiğini vurgulamıştır.⁵⁰ CPT bu üç hakkı “gözaltına alınan şahısların kötü muamele görmesine karşı temel önlemler” olarak tanımlamıştır.⁵¹ CPT sadece bu haklara sahip olmanın değil, aynı zamanda bu haklar ile ilgili olarak açık bir şekilde ve derhal bilgilendirmenin önemini de tekrar tekrar vurgulamıştır:

“CPT, bu hakları düz bir şekilde ortaya koyan bir formun sistematik olarak polis tarafından gözaltına alınan şahıslara gözaltına almanın daha en başında verilmesi gerektiğini savunmaktadır. Ayrıca ilgili şahıslardan haklarının bildirildiğini gösteren bir açıklamayı imzalamaları istenmelidir”.⁵²

İşkenceye Karşı BM Sözleşmesi

48. İşkenceye Karşı Komite, Ülke Raporlarında polis tarafından gözaltına alınan herkesin dört temel hakka sahip olduğunu belirtmiş ve zanlılara sorgulama öncesinde bu hakların bildirilmesinin önemini vurgulamıştır. Zanlılara derhal bildirilmesi gereken dört temel hak şunlardır:

- (a) bir avukata danışma hakkı;

⁴⁸ İnsan Hakları Komisyonu Özeti, 5. Celse (1949), 6. Celse (1950), 8. Celse (1952), A/2929, Bölüm VI, paragraf 84.

⁴⁹ *Barno Saidova v. Tajikistan*, BMİHK, 20 Ağustos 2004 Tarihli Karar, B.M. Dok. CCPR/C/81/D/964/2001, paragraf 6.8. *Rolando v. Philippines*, BMİHK, 8 Aralık 2004 Tarihli Karar, B.M. Dok. CCPR/C/82/D/1110/2002, paragraf 5.6.

⁵⁰ CPT Standartları, CPT'nin Genel Raporlar Özeti'nin 'Asli' bölümleri, 2. Genel Rapor [CPT/Inf (92) 30], paragraf 37.

⁵¹ CPT Standartları, CPT'nin Genel Raporlar Özeti'nin 'Asli' bölümleri, 2. Genel Rapor [CPT/Inf (92) 30], paragraf 36.

⁵² CPT Standartları, CPT'nin Genel Raporlar Özeti'nin 'Asli' bölümleri, 6. Genel Rapor [CPT/Inf (96) 21], paragraf 16. Ayrıca bkz. 12. Genel Rapor Özeti [CPT/Inf (2002) 15] paragraf 44; 7. Genel Rapor Özeti [CPT/Inf (97) 10] paragraf 30; 19. Genel Rapor Özeti [CPT/Inf (2009) 27] paragraf 84.

- (b) gözaltına alındıklarını bir ikinci ve üçüncü şahsa bildirme hakkı;
- (c) tıbbi muayene hakkı ve
- (d) hakları ile ilgili olarak hem sözlü hem de yazılı olarak bilgilendirilme hakkı.⁵³

Avukatların Görevine İlişkin Temel İlkeler

49. Birleşmiş Milletler Suçları Önleme ve Suçlulara Muamele Kongresi tarafından 1990 yılında benimsenen Avukatların Görevine İlişkin Temel İlkeler, cezai adalet konularında özel önlemleri içermektedir. 5. İlkede “Hükümetler, herkese tutuklanmaları veya gözaltına alınmaları veya bir cezai suç ile itham edilmeleri üzerine kendi seçtikleri bir avukattan yardım alma hakkına sahip olduklarının yetkili makam tarafından derhal bildirilmesini temin edecektir” hükmü yer almaktadır.

Herhangi Bir Biçimde Tutulan Veya Hapsedilen Kişilerin Korunması İçin Prensipler Bütünü

50. BM Genel Kurulu tarafından 9 Aralık 1988 tarihinde benimsenen Herhangi bir Biçimde Tutulan Veya Hapsedilen Kişilerin Korunması için Prensipler Bütünü’nün 13. İlkesinde “Herkes, tutuklandığı anda ve sırasıyla gözaltı veya hapiste tutma işleminin başında hakları ile ilgili bilgi ve açıklamaların ve bu haklardan nasıl yararlanabileceğinin, tutuklayan, gözaltına alan ya da hapiste tutan yetkili tarafından açıklanması gerektiği,” belirtilmektedir.⁵⁴

Sonuç

51. AİHM bir şüpheliye tüm savunma haklarının ve bu hakları nasıl kullanabileceğinin bildirilmesini temin etmek için yetkililerin tüm makul adımları atmaları gerektiğini vurgulamıştır. Yetkililer etkin bir şekilde zanlıların hukuki yardım ve avukatlık ücretlerinin karşılanması haklarını ve sessiz kalma hakkını anlamalarını etkin bir şekilde temin etmelidir. Savunma hakları, özellikle bir avukat tutma hakkı ile ilgili bilgilerin temin edilmesinin önemi BM İnsan Hakları Komitesi, Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesi, İşkenceye Karşı Komite ve Birleşmiş Milletler dahil diğer uluslararası ve Avrupalı kuruluşlarca tekrar tekrar vurgulanmıştır. İnsan Hakları Komitesi, CPT ve CAT ve Birleşmiş Milletlerin çeşitli organları dahil başka bir dizi uluslararası kurum da, zanlıların temel hakları konusunda gecikilmeksizin bilgilendirilmesinin temel önemini tekrar teyit etmiştir.
52. Ayrıca, Yeni Bilgi Edinme Hakkı Direktifi kapsamında herhangi bir AB ülkesinde tutuklanan herkese usule ilişkin hakları sade ve anlaşılır bir dilde, kovuşturmanın mümkün olan en erken noktasında bildirilmelidir. AB Komisyonu Hak Bildirim Yazısının bir şablonunu sunarak hangi hakların basit, açık bir biçimde ve yapıda bildirilmesi gerektiğini ana hatlarıyla ortaya koymuştur.

III. KANITLARA ERİŞİM HAKKI

53. Silahların eşitliği ilkesi kapsamında zanlılar, cezai kovuşturmanın ilk aşamalarında dava dosyasında, gözaltına alınmalarının hukukiliğini sorgulamalarını sağlayacak kanıtlara erişim hakkına sahiptir. Bu durum, AİHM ve İnsan Hakları Komitesi tarafından doğrulanmıştır. Ayrıca Cezai Kovuşturmalarda Bilgi Edinme Hakkı Direktifinde de açıkça belirtilmiştir.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

54. Tutuklanma veya gözaltına alınma nedeniyle özgürlüklerinden mahrum bırakılan herkes gözaltına alınmalarının hukukiliğini sorgulamak için yeterli bilgi ve kanıt ulaşma hakkına

⁵³ CAT/C/SR.191, 14 Kasım 1994, paragraf 46; CAT/C/SR.203, 22 Kasım 1994, paragraf 37; CAT/C/SR.245, 11 Haziran 1996, paragraf 20; CAT/C/SR.247, 29 Mayıs 1996, paragraf 37.

⁵⁴ *Herhangi Bir Biçimde Tutulan Veya Hapsedilen Kişilerin Korunması İçin Prensipler Bütünü*, BMGK, BM Dok. A/RES/43/173.

sahiptir. Bir zanlı veya şüphelinin ceza adaleti kovuşturmasının duruşma öncesi aşamasında dava dosyasındaki kanıtlara erişme hakkı AİHM tarafından AİHS'nin 5(4) ve 6(3)(b) sayılı maddelerinin, temel silahların eşitliği ilkesi ve AİHM'nin içtihadının birleşiminden türetilerek AİHS'de üstü kapalı olarak belirtilmiştir.

55. 5(4) sayılı Maddede “Tutuklama veya gözaltı nedeniyle özgürlüğünden mahrum edilen herkes, gözaltına alınmasının hukukiliğinin mahkeme tarafından hızlı bir şekilde belirlenmesi ve gözaltına alınmanın hukuki olmaması halinde serbest bırakılma emrinin verilmesi için gereken işlemleri gerçekleştirme hakkına sahip olacaktır,” hükmü yer almaktadır. 6(3)(b) sayılı Madde davalıya savunmasını hazırlaması için yeterli süre ve imkânın tanınmasını garanti altına almaktadır.
56. *Shishkov v Bulgaria* davasında duruşma öncesinde gözaltına alınan bir şahıs ön soruşturma sırasında dava dosyasına erişim hakkının sınırlandırılmasına itiraz etmiştir ve AİHM, bazı bilgilerin zanlılara gözaltındayken verilmesi gerektiğini hükmüne varmıştır. AİHM, cezai kovuşturmanın “daima savcı ile gözaltına alınan şahıs olan taraflar arasında silahların eşitliğini temin etmesi gerektiğini” vurgulamıştır⁵⁵ ve 5(4) sayılı Maddenin ihlalini tespit ederek şu açıklamada bulunmuştur:

“Dava vekilinin, müvekkilinin gözaltına alınmasının AİHS nazarında hukukiliğini etkili bir şekilde sorgulayabilmesi için gereken soruşturma dosyasındaki belgelere erişiminin reddedilmesi halinde silahların eşitliği temin edilemez. Gözaltına alınmanın hukukiliği kavramı yerel kanunda belirtilen usul gereklerine uyulması ile sınırlı değildir; aynı zamanda tutuklamayı gerektiren şüphenin geçerliliğini, tutuklama ile hedeflenen amacın meşruluğunu ve takip eden tutuklamanın gerekçesini de ilgilendirmektedir.”⁵⁶

57. *Bilgilerin Yeterliliği*. AİHM, tüm dava dosyasının zanlıya veya onun hukuki temsilcisine sunulmasını gerektiren bir karar olmasa da, 5(4) sayılı Madde kapsamında gözaltına alınmalarının hukukiliğinin “gözden geçirilmesi amacıyla bir mahkemeye müracaat edebilmeleri için ihtiyaç duyacakları yeterli bilgiyi almaları gerektiğini” belirtmiştir.⁵⁷ *Garcia Alva v Germany* davasında AİHM, şüpheli veya zanlıların dava dosyası ile ilgili kanıtlara erişim hakkının AİHS'nin 6. Maddesinde belirtilen bir karşı dava belgelerinin alınması hakkından kaynaklandığı ve “hem savcılık makamına hem de savunma makamına diğer tarafın gözlem dosyası ve topladığı kanıtlar hakkında bilgi sahibi olma ve bunlara yorumda bulunma hakkının verilmesi gerektiğini” belirtmiştir.⁵⁸ Yetkililer, tutuklama emri, davacının beyanı ve gerçekleştirilen her türlü aramanın kayıtları gibi temel belgelerden fazlasını açıklamalıdır.⁵⁹ Zanlıya kovuşturma boyunca gerçekleştirilen soruşturmanın sonuçlarını,⁶⁰ örneğin dava öncesi gözaltına alma kararını etkileyebilecek önemli tanık beyanlarının açıklanması yoluyla öğrenme fırsatı verilmelidir.⁶¹ Kişisel olarak zanlıya değil de sadece zanlının avukatına erişimin sağlanması kabul edilebilir.⁶² Ancak, bir

⁵⁵ *Shishkov v Bulgaria*, AİHM, 9 Ocak 2003 Tarihli Karar, paragraf 77. Ayrıca bkz. *Lietzow v. Germany*, AİHM, 13 Şubat 2001 Tarihli Karar, paragraf 44; *Schöps v Germany*, AİHM, 13 Şubat 2001 Tarihli Karar, paragraf 44.

⁵⁶ *Shishkov v Bulgaria*, AİHM, 9 Ocak 2003 Tarihli Karar, paragraf 77.

⁵⁷ *Shamayev and Others v. Georgia and Russia*, AİHM, 12 Nisan 2005 Tarihli Karar paragraf 413; *Čonka v. Belgium*, AİHM, 5 Şubat 2002 Tarihli Karar, paragraf 50.

⁵⁸ *Garcia Alva v Germany*, AİHM, 13 Şubat 2001 Tarihli Karar, paragraf 39.

⁵⁹ *Garcia Alva v Germany*, AİHM, 13 Şubat 2001 Tarihli Karar, paragraf 40-43.

⁶⁰ *Natunen v Finland*, AİHM, 31 Mart 2009 Tarihli Karar, paragraf 42; *Galstyan v Armenia*, AİHM, 15 Kasım 2007 Tarihli Karar, paragraf 84.

⁶¹ *Lietzow v Germany*, AİHM, 13 Şubat 2001 Tarihli Karar, paragraf 45-48; *Garcia Alva v Germany*, AİHM, 13 Şubat 2001 Tarihli Karar, paragraf 40-43.

⁶² *Kamasinski v Austria*, AİHM, 19 Aralık 1989 Tarihli Karar, paragraf 88; *Kremzow v. Austria*, AİHM, 21 Eylül 1993 Tarihli Karar, paragraf 52.

zanlının avukatı bulunmadığında veya kendisini temsil ettiğinde dava dosyasına erişim şahsen zanlının kendisine tanınmalıdır.⁶³

58. *Özetler yeterli olmayabilir.* AİHM ayrıca kanıtlara erişimin sağlanmasının uygulanabilirliğine ilişkin kurallar saptamıştır. AİHM, *Mooren v Germany* davasında dava dosyasının dört sayfalık bir özetinin, savcılığın açıklama yükümlülükleri bakımından yeterli olmadığına, zira bunun davacının gözaltına alınma durumunu sorgulayabilirliğini haksız olarak sınırladığına hükmetmiştir. Benzer şekilde, dava dosyasındaki gerçeklerin ve kanıtların sözlü bir şekilde aktarılması da silahların eşitliği ilkesinin gereklerini karşılamamaktadır.⁶⁴ Yerel mahkemenin daha sonra başvuru sahibinin prosedürden kaynaklanan haklarının dava dosyasına erişilememesi ile kısıtlandığını kabul etmesi ve vekilinin daha sonraki bir tarihte dava dosyasını incelemesine izin vermesi, kovuşturmanın önceki aşamalarında meydana gelen usul eksikliklerini gidermek için yeterli olmamıştır.⁶⁵ AİHM, yetkililerin usullerini, savunmanın yersiz bir gecikmeye yol açmayacak ve aşırı formaliteci davranmayacak şekilde dava dosyasına başvurusunu kolaylaştırmaya yönelik olarak düzenlemeleri gerektiğine hükmetmiştir.⁶⁶
59. *Dar bir çerçevede tutulan kısıtlamalar.* Dava dosyasındaki kayıtlara erişme hakkına ilişkin her türlü kısıtlama mutlaka silahların eşitliğini temin edecek başka önlemlerle dengelenerek, gerektiği kadarıyla dar bir çerçevede tutulmalıdır. AİHM, cezai soruşturmanın verimli bir şekilde gerçekleştirilebilmesi için, zanlıların delilleri karartmaması, tanıklara müdahalede bulunmaması ve adaletin işleyişini aksatmaması amacıyla bu soruşturmalar sırasında toplanan bilgilerinin bir kısmının sır olarak saklanması gerekebileceğini kabul etmiştir.⁶⁷ Ancak AİHM, “bu meşru hedefin savunmanın haklarına esaslı kısıtlamaların getirilmesi pahasına gerçekleştirilemeyeceği kanaatindedir”.⁶⁸ AİHM, bir gözaltına alınanın hukukiliğini değerlendirmek için mutlaka gereken bilgilerin, ulusal yetkililerin delillerin karartılması ve müdahalede bulunulması konusunda endişe taşıdığı⁶⁹ veya süregelen soruşturmaların başarısından ödün verilmesi tehlikesinin bulunduğu durumlarda bile uygun bir şekilde zanlının avukatına temin edilmesi gerektiğine hükmetmiştir.⁷⁰ Her türlü kısıtlama, mutlaka gerektiği takdirde uygulanmalı ve savunma haklarının kısıtlanmasının yol açtığı her türlü güçlük kovuşturmanın devamında derhal düzeltilmelidir.
60. *Moiseyev v Russia* davasında devlet, dava dosyasına erişimin ulusal güvenlik endişeleri nedeniyle kısıtlandığı müdafaasında bulunmuştu. AİHM, yine de erişim ile ilgili kısıtlamaların kapsam bakımından sınırlı, uygun ve kanunen gerekçelendirilmiş olması gerektiği kararına varmıştır:

“Mahkeme, ulusal güvenlik endişelerinin bazı durumlarda Devlet sırlarını içeren davalarda usullere yönelik kısıtlamaların uygulanmasını gerektirebileceğini kabul etmektedir. Bununla birlikte, ulusal güvenliğin tehlikede olduğu durumlarda bile hukukilik kavramları ve demokratik bir toplumda hukukun egemenliği, adil yargılanma hakkı gibi temel insan haklarını etkileyen önlemlerin kanuni bir temele dayandırılmasını ve koruyucu işlevlerini yerine getirmek için uygun olmalarını gerektirmektedir”.⁷¹

⁶³ *Foucher v France*, AİHM, 18 Mart 1997 Tarihli Karar, paragraf 35-36.

⁶⁴ *Mooren v Germany*, AİHM, 9 Temmuz 2009 Tarihli Karar, paragraf 121-125.

⁶⁵ *Mooren v Germany*, AİHM, 9 Temmuz 2009 Tarihli Karar, paragraf 121.

⁶⁶ *Schöps v Germany*, AİHM, 13 Şubat 2001 Tarihli Karar, paragraf 47-55.

⁶⁷ *Lietzow v Germany*, AİHM, 13 Şubat 2001 Tarihli Karar, paragraf 47; *Jasper v the United Kingdom*, AİHM, 16 Şubat 2000 Tarihli Karar, paragraf 43; *Dowsett v the United Kingdom*, AİHM, 24 Haziran 2003 Tarihli Karar, paragraf 42.

⁶⁸ *Shishkov v Bulgaria*, AİHM, 9 Ocak 2003 Tarihli Karar, paragraf 77.

⁶⁹ *Lietzow v Germany*, AİHM, 13 Şubat 2001 Tarihli Karar, paragraf 45, 47.

⁷⁰ *Garcia Alva v Germany*, AİHM, 13 Şubat 2001 Tarihli Karar, paragraf 42

⁷¹ *Moiseyev v Russia*, AİHM, 9 Ekim 2008 Tarihli Karar, paragraf 215-217. Ayrıca bkz. *Matyjek v Poland*, AİHM, 24 Eylül 2007 Tarihli Karar, paragraf 59.

Cezai Kovuşturmalarda Bilgi Edinme Hakkı Direktifi

61. Avrupa Parlamentosu ile Konseyinin Cezai Kovuşturmalarda Bilgi Edinme Hakkı Direktifi, dava dosyalarına tam, sınırsız ve serbest erişime yüksek bir önem vermektedir. Direktifin 7(1) sayılı maddesinde şöyle denilmektedir:
- “1. Zanlı veya şüpheli bir şahsın cezai kovuşturmanın herhangi bir aşamasında tutuklanması halinde Üye Devletler konu dava ile ilgili olarak yetkili makamların haiz olduğu ve tutuklama veya gözaltı işleminin ulusal kanun uyarınca hukukiliğini sorgulamak için gerekli olan belgelerin tutuklanan şahıslara veya avukatlarına sağlanmasını temin edecektir.
2. Üye Devletler, kovuşturmanın adilliğinin korunması ve savunmanın hazırlanabilmesi için zanlı veya şüphelilerin ya da avukatlarının en azından yetkili makamların haiz olduğu zanlının lehindeki veya aleyhindeki tüm kanıtlara ulaşmasını temin edecektir.
62. Direktifin 7(3) sayılı Maddesi ve Takrir 30 ayrıca dava dosyasına erişimin zamanını belirtmektedir. Savunmanın haklarının zamanında ve en geç, AİHS'nin 5(4) maddesi uyarınca tutuklama veya gözaltına alınmanın kanuniliği hakkında karar vermek üzere bir mahkemeye başvurudan bulunulmadan önce temin edilmesi gerekmektedir. Takrir 34 ücretsiz olarak erişimin sağlanmasını gerektirmektedir.
63. Takrir 32, dava dosyasına tam erişimin önemini tekrarlamakta, yetkili makamların haiz olduğu somut kanıtlara erişim hakkının sınırlanmasının sadece “başka bir şahsın yaşamının veya temel haklarının ciddi bir tehdit altında bulunması veya ilgili erişimin reddedilmesinin önemli bir kamu yararının korunması açısından kesinlikle gerekli olması” halinde mazur görülebileceğini belirtmektedir. Bu Takrir, erişimin herhangi bir şekilde reddedilmesinin savunmanın hakları karşısında ağırlıklandırılarak, sıkı bir şekilde AİHS kapsamındaki adil yargılanma hakkı uyarınca yorumlanması gerektiğini belirtmektedir.

Diğer Uluslararası Standartlar

Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme

64. Bir zanlı veya şüphelinin kanıtlara erişim hakkı MSHİUS'nin 14(3)(b) Maddesinin uygulanması yoluyla geliştirilmiştir. Bu madde, zanlıların cezai kovuşturmada “savunmalarını hazırlamak için yeterli süre ve imkâna sahip olmalarını” garanti etmektedir. 32 Sayılı Genel Kararda İnsan Hakları Komitesi “yeterli imkânların belgelere ve diğer kanıtlara erişimi içermesi gerektiğini; bu erişimin mahkemede savcılık makamının zanlıya veya suçsuzluğu kanıtlanan şahsa karşı sunmayı planladığı tüm materyalleri içermesi gerektiğini” vurgulamıştır. “Suçsuzluğu kanıtlayıcı materyaller, sadece masumiyeti belgeleyen materyaller olarak değil, ayrıca savunmaya yardım edebilecek diğer kanıtlar (örneğin itirafın gönüllü olarak yapılmadığının göstergeleri) olarak anlaşılmalıdır”.⁷²

Sonuç

65. Silahların eşitliği ilkesinin ön planda tutulması için AİHM, cezai kovuşturmanın ilk aşamalarında şüphelilerin dava dosyasında, gözaltına alınmalarının hukukiliğini sorgulamalarını sağlayacak kanıtlara erişme hakkına sahip olduğu kanaatindedir. Bu, kovuşturma boyunca gerçekleştirilen soruşturmanın sonuçlarını ve tutuklamayı gerekçelendiren şüphenin geçerliliği, tutuklamanın meşruluğu ve gözaltına alınmanın gerekçesi ile ilgili kanıtları içermektedir. Bu kanıt gecikmeksizin derhal temin edilmeli ve dava dosyasındaki kayıtlara erişme hakkına ilişkin her türlü kısıtlama mutlaka silahların eşitliğini temin edecek başka önlemlerle dengelenerek, gerektiği kadarıyla dar bir çerçevede tutulmalıdır. İnsan Hakları Komitesi, zanlıların dava dosyasındaki belgelere ve

⁷² BMİHK, 32 sayılı Genel Karar, *Mahkemeler Önünde Eşitlik ve Adil Yargılanma Hakkı*, BM Dok. CCPR/C/GC/32, 23 Ağustos 2007, paragraf 33.

kanıtlara erişime sahip olması gerektiği genel ilkesini benimsemiş ve bunun suçsuzluğu kanıtlayıcı materyalleri de içerdiğini vurgulamıştır.

66. AİHS ile MSHİUS'nin standartları artık Bilgi Edinme Hakkı Direktifine yansıtılmıştır ve bu Direktif, tüm AB Üye Devletleri üzerinde bir zanlının veya avukatının tutuklama veya gözaltına alınmasının hukukiliğinin tespitiyle ilgili olarak dava dosyasında yer alan tüm belgelere erişebilmesinin temin edilmesi yönünde bağlayıcı yükümlülükler doğurmaktadır. Direktif ayrıca erişimin ücretsiz olarak, zanlının savunmasını hazırlaması ve duruşma öncesi kararları sorgulayabilmesi için yeterli zamanı bırakacak şekilde önceden sağlanması gerektiğini vurgulamaktadır. Direktifteki ilkeleri henüz tam olarak benimsememiş Üye Devletlerin bunu yapmak için ulusal adalet sistemlerini değiştirmeleri gerekecektir.

BİLGİ EDİNME HAKKINA İLİŞKİN SONUÇ

67. AİHS ve MSHİUS, cezai sürecin en erken aşamalarında cezai suçlarla itham edilen zanlı veya şüphelilere hangi bilgilerin sunulması gerektiği ile ilgili ayrıntılı kurallar belirlemiştir. Bu bilgiler, neden tutuklandıklarını, onlara yöneltilen suçlamanın temelini oluşturan ve itham edildikleri somut gerçekleri ve bu gerçeklerin hukuki niteliğini içermektedir. Tüm zanlılara ayrıca savunma haklarının ne olduğu bildirilmelidir ve AİHM, adli makamların zanlıların haklarını cezai adalet işlemlerinin ilk noktasından itibaren tam olarak öğrenmelerini temin edecek tüm makul adımların atılmasını temin etmek zorunda olduklarını vurgulamıştır. Son olarak zanlılar, dava dosyasında gözaltına alınmalarının hukukiliğini sorgulayabilmelerini sağlayacak kanıtlara erişim hakkında sahiptir.
68. Avrupa Birliği Konseyi bilgi edinme hakkını, AB'nin her yerinde zanlı ve şüphelilerin haklarına dair asgari standartlara tam olarak uyulmasını ve saygı duyulmasını sağlamayı amaçlayan AB Yol Haritası'nın kilit bir bileşeni olarak tanımlamıştır.⁷³ Cezai Kovuşturmalarda Bilgi Edinme Hakkı Direktifinin artık AB Konseyi ve Parlamentosu tarafından da benimsenmesiyle birlikte her Üye Devletin, cezai adalet sistemlerinin bu direktifteki asgari standartlara uyumunu temin etmesi gerekecektir.

---

⁷³ 30 Kasım 1999 tarih ve (2009/C 295/01) sayılı Konsey Kararı.